

absynt
prekliati/reportéri

Všetci mocní Kremľa

Putin je Rusko.
Ak bude Putin,
bude aj Rusko,
ak nebude Putin,
nebude ani
Rusko.

Michail Zygar

ЛИК

~~absynt~~

**Michail
Zygar
Všetci mocní
Kreml'a**

Preklad: Silvia Šalátová

Prekliati reportéri
Absynt 2016

Táto kniha približuje históriu Ruska pod vedením Vladimira Putina – od roku 2000 do roku 2015. Základom knihy sa stali dokumenty, objavené zdroje a desiatky unikátnych osobných rozhovorov, ktoré viedol autor s dôležitými ľuďmi z najbližšieho Putinovho okolia. Zozbierané fakty, udalosti, intrigy i názory hrdinov tvoria celkový obraz života Kremľa, z ktorého po prvý raz vystupuje jasná logika metamorfózy Vladimira Putina: ako a prečo sa z liberálneho prozápadného prezidenta 21. storočia zmenil na autoritatívneho vládcu a jedného z najvýraznejších protivníkov Západu.

© Vydavateľstvo Absynt
Text © 2015 by Mikhail Zygar
Cover Art © Pavlína Morháčová

ISBN 978-80-89845-83-5

Úvod

Keď som začal pracovať na knihe, myslel som si, že to bude príbeh o tom, čo sa stalo s Ruskom za posledných pätnásť rokov, ako sa menilo vnímanie sveta i svetonázor Vladimira Putina a jeho najbližšieho okolia, ako sa to všetko začalo a k čomu nás to priviedlo. Ale ukázalo sa, že účastníci udalostí si nikdy presne nepamätajú, čo sa skutočne stalo. Každý si konštruuje spomienky tak, aby v nich pôsobil slušne, hrdinsky a – čo je hlavné –, aby mal vždy pravdu. Za roky práce som urobil niekoľko desiatok rozhovorov s ľuďmi z najbližšieho okolia Vladimira Putina – s pracovníkmi prezidentskej kancelárie, s členmi vlády, s poslancami Štátnej dumy, s podnikateľmi zo zoznamu najbohatších Rusov podľa časopisu Forbes, aj so zahraničnými politikmi. Takmer každý z nich rozprával ten svoj príbeh, ktorý sa s príbehmi iných osôb často nezhodoval. Hrdinovia príbehov neraz zabúdali na fakty, mýlili si čas a dokonca sa nevedeli rozpamätať ani na svoje vlastné činy a slová. Zvyčajne ma prosili, aby som sa na nich neodvolával. Napokon sa mi podarilo vypočuť si také množstvo účastníkov udalostí, až som konečne získal dostatočne jasný obraz.

A tak vznikol príbeh o tom, ako sa jeden človek náhodou stal kráľom. Na začiatku bola jednoducho len jeho vôľa udržať sa. Začalo sa mu však dariť a rozhodol sa, že z neho bude úspešný bojovník a reformátor – kráľ Levie srdce. A zachcelo sa mu vstúpiť do histórie. Ale potom zatúžil po lepšom živote. A tak sa stal kráľom Veľkolepým. To ho unavilo a chcel si oddýchnuť. Pochopil však, že oddych si už dovoliť nemôže, lebo už je súčasťou histórie. Lebo je z neho cár Hrozný.

Ako sa v ňom odohrali všetky tie zmeny? V mnohom to bolo zásluhou jeho okolia, rôznorodej suity, ktorá s ním po celé tie roky snaživo hrala hru na kráľa. Jeho najbližšie okolie ho schmatlo a manipulujúc so strachom a túžbami ho tlačilo vpred. Tam, kam sa on sám vôbec netúžil dostať.

Keď sa obzrieme späť za udalosťami, pričom už vieme, ako sa vyvinuli, pôsobia dejiny spätne veľmi logicky. Môže dokonca vzniknúť dojem, že všetko od začiatku smerovalo k tomu, k čomu to dnes nakoniec dospelo. Vynára sa istý počiatočný plán. Hrdinovia spätne konštruujú dôvody vlastného konania. Nachádzajú príčiny, ktoré v skutočnosti neexistovali, a logiku, o ktorej predtým ani netušili.

Tých pätnásť, či dokonca o čosi viac, rokov dejín Ruska však nemá jasnú logiku. Reťaz udalostí, ktorú sa mi podarilo pospájať, naznačuje, že ani Putin, ani jeho okolie žiadne plány ani žiadnu jasnú stratégiu nemali. Všetko, čo sa odohráva, sú len taktické kroky, operatívna reakcia na vonkajšie podnety, ktoré nevedú k žiadnemu konečnému cieľu.

Dôkladná analýza počínov a motívov ruských politikov za posledných pätnásť rokov ukázala, že teória sprisahania nie je pravdivá. Ak existuje najmenšia pochybnosť o tom, čo bolo príčinou tej alebo inej udalosti – či zlý úmysel, alebo chyba, zakaždým to je to druhé.

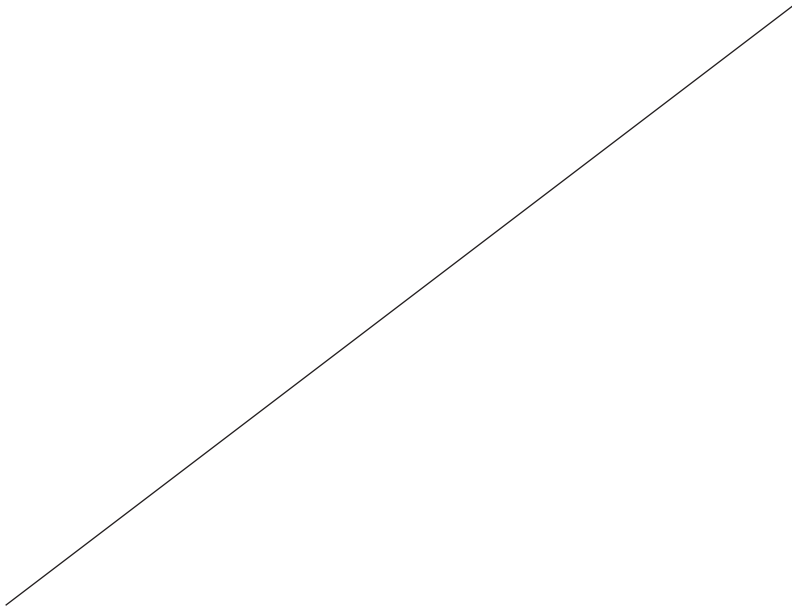
Vedeli azda ruskí vodcovia v roku 2000, k čomu dospejú za pätnásť rokov vládnutia? Nie. Vedeli azda v roku 2014, ako privítajú rok 2015? Rovnako nie.

Ak uvádzam „vodcovia“ v množnom čísle, rozhodne to nie je omyl. Je bežné myslieť si, že všetky rozhodnutia v Rusku robí iba jeden človek – Vladimir Putin. Je to však pravda len čiastočne. Všetky rozhodnutia skutočne pochádzajú od Putina, lenže Putin, to nie je jeden človek. Je to obrovský kolektívny rozum. Desiatky, dokonca stovky ľudí sa dennodenne snažia uhádnuť, aké rozhodnutia by mal robiť Vladimir Putin. A aj on sám sa usiluje uhádnuť, ako má rozhodovať, aby bol populárny, aby bol zrozumiteľný

a aby jeho rozhodnutia schválil obrovský kolektívny Vladimir Putin.

Práve kolektívny Vladimir Putin celé roky konštruoval svoje spomienky, aby sám sebe dokázal, že mal pravdu. Aby sám seba presvedčil, že jeho činy majú logiku, že má plán a stratégiu, že nerobil chyby a že jednoducho tak konať musel, pretože bojoval s nepriateľmi a viedol ťažkú a nepretržitú vojnu.

Preto je moja kniha príbehom imaginárnej vojny. Vojny, ktorá sa nedá ukončiť, pretože inak by bolo nutné priznať, že nikdy žiadna nebola.

1. část

Putin I. Levie srdce

Kapitola prvá,

**v ktorej sa Alexander Vološin,
ideológ Kremľa, naučí vychádzať
s Leninom**

Alexander Vološin je ukážkový kapitalista. V jeho zovňajšku je niečo z amerického strýčka Sama, ako ho vykresľovali v sovietskych karikatúrach: sivá briadka, chladný prenikavý pohľad (do úplného obrazu chýba už len cylinder, mešec dolárov a bomba za chrbtom).

Vološinova kancelária v centre Moskvy na Polanke, iba desať minút chôdze od Kremľa, je veľmi asketická. Má tu všetko, čo potrebuje, ale žiaden luxus, tajný svetovládca ho nepotrebuje.

Vološin zjavne nie je rečník. Hovorí potichu, a dokonca sa zľahka zajakáva, keď je rozčúlený. A ešte to rád preháňa s anglickými slovami. Nie s anglikanizmami, ale práve s cudzojazyčnými slovami, ktoré používa pri práci. „Situácia na Ukrajine už nie je veľmi manageable.“ „V hlave treba mať vždy agendu.“ „Nastal úplný deadlock.“ „Dôležité sú názory hlavných stakeholders.“ Nerobí to naschvál, je to tak preňho jednoduchšie, veď nie je politik, ale podnikateľ.

Svoje hlavné historické poslanie Vološin pravdepodobne považuje za splnené – zabezpečil politickú stabilitu i kapitalizmus a pobral sa. Hovorí, že neľutuje svoju momentálnu neschopnosť ovplyvňovať politiku.

O politike najradšej hovorí tak, že používa výslovne pracovné termíny: „Američania si vybudovali mohutnú diverzifikovanú ekonomiku, otvorenú inováciám vďaka tej najtvrdšej konkurencii. Rovnako napätú konkurenciu možno pozorovať aj v americkej politike, a to aj vo vnútri hlavných politických strán. Aj vďaka tomu sa im podarilo sformovať pevný politický systém, odmietajúci krajnosti. Lenže po zániku Sovietskeho zväzu Spo-

jené štáty de facto získali v medzinárodnej politike monopol. A keďže im chýba konkurencia, začali sa správať sebavedome, neefektívne, nerozumne. Narobili kopu tých najvážnejších chýb, spôsobili medzinárodnej bezpečnosti i sebe obrovské škody.“
Skrátka, o Amerike sa vyjadruje trebárs aj dosť kriticky, no vždy s istou dávkou zaľúbenia a až neočakávane detailne: tu sa náhodou zoznámil s Jebom Bushom, tam zas stretol starú známu Condoleezza Riceovú, ale rozhodol sa, že ju nepozdraví...

Skutočnú zúrivosť v ňom vyvoláva otázka Ukrajiny: tu prechádza z angličtiny do ruštiny. Politika ukrajinskej moci vo vzťahu k ruskojazyčnému obyvateľstvu ho poburuje: „Skúsili by sa Kanadania takto správať k francúzsky hovoriacim obyvateľom Quebecu. To by uvideli!“

Pochovať Lenina

Roku 1999 bol v Kremli vypracovaný podrobný plán pochovania Lenina. Predpokladalo sa, že jeho telo za prísne utajených podmienok vynesú uprostred hlbokej noci z mauzólea na Červenom námestí a odvezú do Sankt Peterburgu. Ráno sa všetci zobudia, a Lenina na Červenom námestí už viac nebude.

Presne tak, ako pred tridsiatimi ôsmimi rokmi v jeden neskorý jesenný večer z mauzólea vyniesli telo Stalina. Pravda, ďaleko ho neodviezli, pochovali ho hneď vedľa, pri Kremelskom múre. Pre Nikitu Chruščova, vtedajšieho sovietskeho vodcu, to bol symbol destalinizácie a rozlúčka s kultom osobnosti.

Opätovné pochovanie Lenina sa malo uskutočniť „dôstojne a bez výtržnosti“, spomínajú pracovníci kremelskej prezidentskej kancelárie. Akurát potom, po pohrebe, by bolo potrebné obkľúčiť Volkovský cintorín v Sankt Peterburgu (miesto posledného odpočinku Leninovej matky a sestry, a zároveň miesto, kde si vraj podľa poslednej vôle želal byť

pochovaný i zakladateľ sovietskeho štátu). No a niekoľko mesiacov strpieť protesty zo strany komunistov. Potom by sa už mali utíšiť vášne. Plán predpokladal, že mauzóleum sa rozoberie a na jeho mieste sa postaví pamätník obetiam totality, aby ho nikomu ani nenapadlo zbúrať. To malo zasadiť rozhodujúci úder komunistickej ideológii. Pre Kremľ bolo v tom momente najdôležitejšie nedopustiť sovietsky revanš a poraziť komunistov.

Pracovňa šéfa kremľskej prezidentskej kancelárie Alexandra Vološina sa nachádzala asi 10 – 15 metrov od Leninovho sarkofágu v mauzóleu. Vološin vraj rád vtipkoval: „Odo mňa k mŕtvole je to vzdušnou čiarou maximálne pätnásť metrov. On si tam leží a ja tu pracujem. Navzájom si neprekážame.“

V skutočnosti však Lenin veľmi prekážal. Bránil Prezidentovi Borisovi Jeľcinovi rozlúčiť sa s minulosťou. Pochovanie vodcu by sa pre neho stalo symbolom toho, že prišli nové časy a zmeny, ktoré nastali, sú nezvratné. Presne tak ako pochovanie Stalina pre Chruščova pred tridsiatimi šiestimi rokmi. S návrhom pochovať Lenina prišiel prvýkrát ešte v roku 1991 prvý primátor Petrohradu Anatolij Sobčak, lenže ani vtedy, ani v nasledujúcich rokoch Jeľcin jeho prosbu nemohol splniť, nemohol riskovať zbytočný konflikt s komunistami.

Lenin pre Vološina nebol ani tak symbolom, ako skôr konkrétnym, večne živým hráčom v aktuálnej politike. Boj s komunistickou stranou bol najdôležitejšou súčasťou každodenných starostí hlavného stratéga Kremľa. Lenin bol preňho esom v rukáve, možnosťou zasadiť protivníkovi úder. Komunisti sa stali hlavnou silou v parlamente a preto mali možnosť torpédovať akúkoľvek kriticky dôležitú reformu. A po odznení krízy v roku 1998 komunisti fakticky kontrolovali aj vládu, ktorú viedol 69-ročný Jevgenij Primakov, bývalý kandidát na člena politbyra Ústredného výboru KSSZ (Komunistickej strany Sovietskeho zväzu) a bývalý minister zahraničných vecí Ruska.

Do vypršania prezidentského obdobia Borisa Jeľcina, zakotveného v ústave, zostávalo niečo vyše pol roka a zdalo sa, že komunisti ešte nikdy neboli takí silní. Komunistická strana začala proces impeachmentu* prezidenta Jeľcina, pričom ho obvinila hneď z piatich bodov: rozpad ZSSR, rozpustenie parlamentu v roku 1993, vojna v Čečensku, rozpad armády a genocída ruského ľudu. Premiér Primakov, za ktorého komunisti hlasovali jednohlasne, sa v rebríčku najpopulárnejších politikov krajiny držal na prvom mieste a zdalo sa, že je najperspektívnejším kandidátom na prezidenta.

Osobitnú popularitu mu prinieslo výrazné protiamerické gesto – obrat nad Atlantikom. 24. marca 1999 letel Primakov do Washingtonu, keď mu zavolať viceprezident Albert Gore a oznámil mu, že USA začínajú bombardovať Juhosláviu s cieľom ukončiť konflikt v Kosove. Nahnevaný Primakov prikázal obrátiť lietadlo a vrátil sa do Moskvy. Ruská tlač – prokremeľská aj liberálna – obvinila Primakova z populizmu, zo zahrávania sa s komunistickým elektorátom. Prvé a v tom čase v ZSSR dominantné hospodárske noviny Kommersant tvrdili, že kvôli demaršu Primakova prišlo Rusko o pätnásť miliárd dolárov, ktoré by inak mohlo zarábať podpisom zmlúv pripravených vo Washingtone: „A tým urobil ruský premiér rozhodnutie hodné skutočného komunistu. Bolševika, ochotného absolútne ignorovať záujmy svojej vlasti a ľudu v prospech internacionalizmu, ktorému rozumel len on sám a bývalí členovia KSSZ,“ rozhorčoval sa Kommersant.¹

Obrat nad Atlantikom sa stal prvým gestom štátneho antiamerikanizmu 90. rokov a ukázal, nakoľko môže byť populárny u obyvateľstva, ktorému chýba pocit národnej hrdosti. Stal sa tiež začiatkom rozhodujúcej bitky o moc: konzer-

---

* Legálny spôsob zbavenia úradu, týka sa hlavne prezidentov alebo iných hláv štátov. Je to ústavná žaloba podaná na voleného funkcionára, ktorý sa dopustil závažného deliktu (pozn. prekl.)

vatívco - protivníkov Západu, symbolom ktorých sa stal Primakov, a liberálnych a prozápadne orientovaných síl, usilujúcich sa zabrániť sovietskemu revanšu, ktoré ale nemali svojho lídra. Mali však svojho tajného koordinátora. Bol ním šéf kremel'skej prezidentskej kancelárie Alexander Vološin.

V tejto situácii bolo potrebné vyviešť komunistov z rovnováhy. No a rituálnym a zároveň rozhodujúcim úderom sa mohlo stať pochovanie Lenina. Tomu však nebol naklonený zákon. Podľa platnej legislatívy bolo možné Leninovo telo preniesť iba v niektorom z troch prípadov: buď na priamu žiadosť jeho potomkov - príbuzní Lenina však boli kategoricky proti -, alebo rozhodnutím miestnych orgánov (t. j. v podstate rozhodnutím primátora Moskvy Jurija Lužkova) „o porušení hygienických a ekologických požiadaviek stanovených pre udržiavanie hrobu“ - a Lužkov sa zjavne nechystal vstúpiť do boja o moc na strane Kremľa a liberálov. Prípadne ak by miesto odpočinku tvorilo prekážku vo verejnej doprave. No v žiadnom prípade nie na priamy pokyn prezidenta. Porušenie tohto zákona sa považovalo za trestný čin. Dopĺňať k piatim bodom obvinenia prezidenta, ktorými ho v parlamente častovali komunisti, ešte aj vandalizmus, by bolo až príliš veľkým rizikom. Preto sa v Kremli rozhodli urobiť iný rázny krok - neudrieť na Lenina, ale na Primakova...

12. mája 1999, tri dni pred hlasovaním o impeachmente v Štátnej dume Primakova odvolali s oficiálnym odôvodnením: „Nedostatok dynamiky v reformách pri riešení ekonomických problémov.“ 15. mája komunisti nezískali nevyhnutných 300 hlasov na spustenie procesu impeachmentu. Prezidentská kancelária totiž spracovala členov parlamentu a následne takmer všetci nezávislí poslanci zahlasovali proti. Toto bolo taktické víťazstvo Vološina, ale ten najdôležitejší problém sa tým nevyriešil. Ako teda zabrániť víťazstvu aliancie komunistov a Primakova o rok, keď sa skončí Jelcinovo druhé volebné obdobie?

Hlavným problémom bolo to, že okolo Jelcina sa prakticky nenachádzali politici, ktorí by disponovali čo i len minimálnymi politickými preferenciami. Rating samotného prestarnutého prezidenta Jelcina bol takmer záporný – v mnohom najmä pre obvinenia, s ktorými prichádzali médiá a opozícia (v prvom rade komunisti) na adresu jeho rodiny. V tom čase uvádzali médiá slovo *Semja*, teda Rodina, s veľkým začiatočným písmenom, vyjadrujúc tým, že rodina prezidenta má osobitnú, niekedy dokonca neúmerne veľkú váhu v štáte, a možno aj v biznise. Pod *Semjou* chápali v prvom rade Tánu a Vaľu (médiá ich obyčajne označovali týmito skrátenými menami, ale všetci aj tak hneď vedeli, o koho ide, t. j. o Tatianu Ďjačenko (prezidentovu dcéru) a o Valentina Jumaševa (bývalého šéfa jeho kancelárie)). Vtedy ešte neboli manželmi, Taňa a Vaľa sa brali až v roku 2001. V širšom zmysle do *Semje* zahrňali aj Borisa Berezovského a Romana Abramoviča – oligarchov najbližších Táni a Valentinovi. Napokon, vykonávateľom závetu *Semje* bol Alexander Vološin – šéf Jelcinovej prezidentskej kancelárie – a práve jemu pripadla úloha rozmotáť tú takmer neriešiteľnú situáciu, v akej sa ocitol Kremľ.

Vološina v Kremli niekedy volali „baran“ za jeho pevnosť a rozhodnosť v otázkach, ktoré považoval za principiálne dôležité, napríklad prevoz Lenina z mauzólea.

Vološin, ktorý prišiel do politiky rovno z biznisu, a v 90. rokoch pracoval v desiatkach spoločností rôznej povesti, sa považoval za presvedčeného štátnika chrániaceho štátne záujmy v takej forme, v akej ich videl on. Trhovú ekonomiku považoval za absolútnu, životne dôležitú hodnotu, ľudské práva a slobodu slova za nie vždy užitočný, niekedy až zbytočný detail.

Situáciu, v ktorej sa ocitol Vološin ako hlavný manažér Kremľa, komplikovala skutočnosť, že *Semja* mala veľmi silného súpera – primátora Moskvy Jurija Lužkova. Moskovského gazdu dlho považovali za prirodzeného nástupcu Jelcina, hoci bol jeho úplným protipólom. Podobne ako pri-

mátor Paríža Jacques Chirac a prestarnutý francúzsky prezident François Mitterand. Poznala ho celá krajina. Ale nie ako liberála či konzervatívneho politika, Lužkov totiž nemal žiadnu ideológiu. Poznali ho len ako „silného hospodára“.

Lužkov si želal moc pre seba a takmer nikdy sa tým netajil. Keď sa v roku 1998 chystal stať sa prezidentom, založil svoje hnutie *Otečestvo* (Vlasť). V Kremli mal skupinu svojich priaznivcov, ktorí prehovárali Jelćina, aby sa postavil práve za Lužkova a vybral ho za svojho nástupcu. Lenže Jelćinovi sa Lužkov nepáčil.

Prebehli s ním predbežné rokovania. Teraz si Lužkov spomína, že ako hlavný emisár *Semje* sa s ním stretol Berezovskij, ktorý povedal, že ho môžu podporiť, ak splní dve podmienky: bude garantovať nedotknuteľnosť celej *Semje* a nespochybniteľnosť výsledkov privatizácie. Lužkov to odmietol a následne sa, podľa jeho slov, voči nemu rozpútala informačná vojna.

Lužkov si bol absolútne istý tým, že dni *Semje* sú zránaté a že jej už nič nepomôže. Šéf vyšetrovania generálnej prokuratúry už vraj podpísal rozkazy na zaistenie Táni a Valentina. Neprajníci opisovali náladu v Kremli nasledovnou otázkou: Stihnú, alebo nestihnú v prípade potreby dobehnúť na letisko Šeremetjevo? Lužkov sa celkom logicky nechcel pri vstupe do boja pridávať na stranu tých, ktorých už považoval za porazených. Chcel sa spájať s víťazmi.

Len čo sa Vološin stal šéfom prezidentskej kancelárie, pokúšal sa Lužkovovi prejavovať pozornosť. Chodil k nemu na návštevy, popíjal s ním čaj. Ale tieto posedenia pri čaji nevedli k ničomu: Lužkov sa nedokázal ovládať a keď videl Jelćinovu slabosť, inštinktívne začínal útočiť. Avšak informačná vojna medzi Lužkovom a *Semjou* takmer zničila i jeho rating. Preto sa primátor Moskvy rozhodol použiť lešť. Podporil Primakova s cieľom pustiť pred seba prestarnutého patriarchu národa a za jeho chrbtom prečkať búrku. No a následne o štyri roky vyhrať voľby.